

SZANISZLÓ Judit

Lassú blende

Nagy, hűvös síkon sok kis hűvös ház, minden házban más nyomor egyforma otthonkákban, hajtogatott ruhák közé dugott szappanokban.

Fekszik az ágyon. Széles az ágy, semmi különös. Nem látszik sem az ágyon, sem rajta a kilenc orosz katona nyomvonal. Nyikorog. Mindig nyikorog, azóta is. Neki is, a fiának is, az unokájának is ugyanaz az ágy nyikorog majd. Kilenc kicsi golya leszállt a tóra.

Lehet mondani persze, hogy Leliéknek könnyű volt. Hogy ők voltak az első generáció, akinek kinyílt a világ, akinek nem a régi szabályok mondták meg egy függönnyel letakart kelet-európai fekvésű, nyugatra csak ritkán néző szobában, hogy mik a lehetőségeik, és hol keressék a boldogságot ebben a körülhatárolt térben. Viszont senki nem tanította meg nekik, mi van anyáik és apáik függönyein túl, mit keressenek most, hogy az a kvázi hazug függöny már nincsen. Mibe lehet a reggeli imádságokon, később pedig a kisdobos és úttörő becsületszavakon túl kapaszkodni, mi adjon keretet a bizonytalanságuknak, hogyan ismerkedjenek egymással üzemi óvodákban és napköziotthonos iskolákban, cserkész becsületszón innen, KISZ-tagságon túl, nem ismerve háborút, nélkülözést, de még csak valami viszonylagos rosszat sem, amihez képest érezhetnék, hogy nekik most jó. Nem volt meg mindenük, viszont jóval több volt így is, mint ami anyáiknak és apáiknak adatott. Persze. Mindannyiuk élete értelmezhető önmagában. Mit nekik anyáik, apáik, nagyananyáik, nagyapáik traumái. Oldották volna meg ők maguk, ha akarták volna. A végeredmény így viszont hazug lesz és erősen leárnyékol. Bábjáték egy körbefüggönyözött szobában.

Most történnek velük teljes természetességükben azok a dolgok, amelyeket néhány év után majd veszekedésekkor emlegetnek. Hogy és emlékszel, régen bezzeg így simogattad a hajam, és mittudomén, te meg régen bezzeg felolvastál esténként. Most úgy történnek a simogatások és a felolvasások, ahogyan később teljes természetességükben már sosem.

Bélus mamának, aki ekkor még nem volt Bélus mama, csak egy nagyobb növésű leány a falu átlagos (vagy nem átlagos) testalkatú leányai között, eszébe sem jutott soha sötét ruhákat hordani.

Leli kirongyol a fűtetlen szobából, és odamegy ahhoz a szekrényhez, amiben szerinte időtlen idők óta sorakoznak a kínai meg a meissenai porcelánok. Azt sem tudja, melyik melyik. Családi porcelán. Bizományiból. Ezért köröztek annyit Pesten parkírozóhelyért, hogy legyen hely megállni valamelyik BÁV közelében. A BÁV bordó cégérreklámja független volt rendszertől és kortól, a klasszikus jólétet jelentette.

Gyuri, itt állj meg.

És Gyuri megállt a ki tudja, éppen melyik parkolóban.

Szekrény, ma. Szóval Leli kirongyol. Kihúzza az ominózus csi-szoltüvegajtós szekrény alsó fiókját, amit húzókája, vagy minek hívják, nem lévén csak úgy lehetett kinyitni, hogy az ember térden állt, lehajolt, és kifordított alsókarral hátranyúlt a pozdorja alá.

Alkalmas-e egyáltalán egy ember, aki súlyos figyelemzavarral és kitartásbéli hiányosságokkal rendelkezik, családregényt írni? Továbbmegy (huszárvágással, mert még ebben is kapkod): alkalmas-e egyáltalán egy ember *családtag lenni*? Leír két mondatot, és megnézi a közösségi oldalon, hogyan énekel egy csacsi, aztán vissza, hogy bizományi. Aztán a csacsi után az író felesége. Tízből tíz pontot ért el egy nyelvhelyeségi teszten, kipoasztolja, brávo. Tényleg brávo, nem iróniából. Ő például sosem mer nekifogni semmilyen műveltségi tesztnek. Na, családregény. Szóval a szekrény.

Tele van fotóval. Fekete-fehérekkel, színesekekkel egyaránt, és attól a pár filcborítású tematikus albumtól eltekintve, amikben zizegős, pókhálómintás zsírpapír választja el egymástól a kemény kartonlapokat, totális összevisszaság van. Ijesztő, igazságtalan, ha belegondol — mert aztán persze, hogy belegondol. Valakinek az esküvője ezerkilencszázhetven-valahányból ma neki semmi. Egyrészt ki van a képen, másrészt meg aki van is, minek? Minek *a fotóknak lenni*, azon kívül, hogy emlékeztetni arra, ami már nincs?

Egy fotó leírása következik. Egy fiktív családregény következik. Lenni.

Május közepétől szeptember elejéig nemigen lehet aludni a szagoktól, a hangoktól és a páratartalomtól, és ezt csak a gyerekek élvezik. A nyár nekik a kialvatlan boldogság, ami nappal éget és simogat, éjjel ringat, de el egészen soha nem altat. Édesanyáéknak a nyár a félbren töltött éjszakáké, és a nappali botorkálásé. Nehezebb reggel kilépni az ágyból, Édesanya tehát ilyenkor rendszerint émelyeg a fáradtságtól, mint jó háziasszonyhoz illik. Az utcában Ila néni is émelyeg ilyenkor, a zongoratanárnő alattuk, meg a karosszéria-lakatos felesége is a nagy ház ikerházi szomszédságában, de nincs ezen semmi meglepő. Ez az utca ritmusa, mindenki más egyéniség ugyan, viszont sokszor egyszerre lépve azok. Munkába, piacra, temetőbe egyszerre lépnek, a melankólia ugyanolyan burkolatú fürdőszobákban kapja el őket tanácsi bérlakásuk, házrészük, szuterénjük ugyanolyan szorításában. Ugyanakkor éri el őket a sokféle öröm ugyanott: iskolai évnnyitókon, szakszervezeti jutalmazásokkor, piacon áruszállítás-kor, ritkán hálósobákban.

A nagy házon Édesanyáékkal együtt három család osztozkozik, plusz Kikerle néni, az egyedülálló, öregszagú mámi. Kikerle néni analfabéta, az órát nem ismeri, de mindig firtatja. Sokszor

hajnalban csenget fel Édesanyáékhoz, hogy megkérdezze, mennyi az idő. Általában nyáron, mert akkor nehezebb az alvás, és pont ezért Édesanya sem olyan dühös, mert nem is Kikerle néni ébreszti fel hajnalban, hanem inkább az, hogy nyár van. Eleinte még megkérdezte az öregasszonyt, mégis minek akarja tudni, mennyi az idő, de aztán rájött, hogy ennek semmi értelme. Mégis mi lehetne erre a kérdésre a kielégítő magyarázat.

Édesanyáéké a ház emeleti, a szó isten tudja, milyen értelemben vett polgári része. Olyan, mintha Édesanyáék főbérlok lennének, de nem azok. Társbérlok, privilégiumokkal. Hozzájuk felfelé vezet a lépcső, és nem lefelé, az ő előszobájuk a legnagyobb és a legvilágosabb, van saját vécéjük, míg a többieké közös, és körbe kell érte menni a házon. A megyeszékhelyi katolikus dalárda ötös számú villaházának emeleti részét kapják meg a tanácstól. Alattuk van két szuterén, az egyik szuterénben a lányok zongoratanárnője, a másikban Bambi néni és Ákos bácsi laknak. Édesapát az egész utca Mérnök urazza. A házbeliek kezdi el, és Kikerle néni csinálja a lehangosabban. Juli és Elvira is szeretik, hogy az apjuk Mérnök úr, és amikor az iskolában a tanárok is így emlegetik az apjukat, kihúzzák magukat. A zongoratanárnőt, Lányinét nem szeretik, de leginkább azért, mert pont alattuk lakik. Lakhatna az utca végén, sőt, még messzebb, akár egy másik utcában is. Lányinénak nincs is férje, mégis Lányiné. Már arra is gondoltak a lányok, hogy a Lányiné egy ritka női keresztnév talán, de sosem merik sem az anyjukat, sem Lányinét megkérdezni. Ha Juli gyakorol, és letér a Chován Kálmán féle *Elméleti és gyakorlati zongoraiskola* által megszabott, egyedüli helyes útról, akkor Lányiné sámlira áll, és seprűnyéllel felkopog. Lányinénak mindezek tetejébe télen-nyáron savanyú orgonaszaga van, amit — nyári szagok ide vagy oda — még a lányok sem mindig bírnak elviselni. Különbözőségük ellenére Édesanya és Édesapa is így gondol rájuk sokszor, hogy *a lányok*, és a maguk számára is érthetetlen módon meghatódnak, ha találnak *a lányokban* valami közöset. Például az ugyanolyan szagok szeretetét és Lányiné nemszeretetését. *A lányok* valójában persze sosem léteztek, de kellett ehhez néhány év — legyünk pesszimisták: évtized —, hogy erre a szüleik, és maguk a *lányok* is rájöjjenek. Csak Juli van és Elvira. Minden más hazugság.

A lányok testvéri kapcsolatának különössége nehezen körvonalazható. Kibogozhatatlan, hogy testvériségükből mi az örökölt és mi a tanult rész, az ösztönösség és a társadalmi konvenciók szála még egy közös reggelizésnél is összegabalyodnak. Hogy ki nyúl előbb a vajért, ki hogyan kér, kér-e egyáltalán, vagy csak elvesz, és ami a legfontosabb: mindeközben hogyan tartja számon a másikat.

Elvira minden genetikai szépsége és finomsága ellenére különös módon van rosszban a tárgyakkal. Egészen kis korától kezdve olthatatlan dühöt tud érezni egy aszimmetrikusan felszegett szoknya vagy egy rosszul kiválasztott cipő iránt, és ha — maradjunk ennél az egyszerű példánál, megtörtént eset — reggelinél

egy kiskanál nyele esetleg túllóg az asztal szélén, ököllel rávág a csücskére, és a kanál akkorát repül az ellenkező irányba, hogy a konyhaajtó ablakszemét megrepeszti. A lakás több ponton őrzi Elvira dühének nyomait, és ezeknek a dührohamoknak mintha senki nem lenne tanúja. Sem Édesapa, sem Édesanya, sem Juli nem beszélnek ezekről, és a lakáson ejtett csorbákat senkinek nem jut eszébe sem akkor, sem később helyre hozni. Édesapa pedig igazi ezermester, a kert végében komplett műhelye van tele eszközökkel gyakorlatilag mindenre. És mégis. A parketta karcos marad, az ököllel beütött rajztáblát nem dobja ki, nem javítja ki senki. Az ablakszem a mai napig meg van repedve, pedig az esetnek immár hatvan éve.

Juli bizonyos tárgyakkal jól bánik, nagyon jól. Lányiné ide vagy oda, a zongorázáshoz kifejezett tehetsége van, de ez mindegy is, mert nem érdekli. Ami viszont érdekli, az a szobrászat. Fogalma sincs persze, mi az. A garázs melletti vizes, homokos sávon már pelenkás korában el tud tölteni másfél-két órát is csendben. Ezalatt Édesanya nyugodtan tud például mosogatni, és utána a parkettán hanyattfekve szorongani. Fáj a háta, mondja Édesanya, de inkább ott bentebb fáj az a valami, ami nemcsak a háta. Mellépereg olyankor a porrá őrölt zsúrkeksz, amikor hanyatt fekszik, és ökölbe szorított kézzel üti az otthonkán a zsebét. Nincs baj. Nem látja senki. Elvira vigyáz a gyerekre.

Juli, a gyerek, tehát két buci kézzel túrja ezalatt a homokot a garázs mellett, buckákat formáz, a buckákat aztán eltapossa, és kezdi előlről. Pár évvel később már használja a homokozókészletet, de olyan bravúros formákat tud belőle csinálni, ami zavarba ejti a ház összes lakóját. Embereket és állatokat tud formázni a percc meg ananász alakú homokozóformákból, nem sokkal később pedig agyagból teszi ugyanezt, és mire iskolás korba lép, már nincs olyan felnőtt sem a házban, sem az egész utcában, aki tudna neki bármi ilyesmiiben segíteni. Édesanya talán boldog ettől, talán nem, nem tudni, mindenesetre szenvtelen arccal takarítja le mindig Juli szenvedélyének jól látható nyomait az ajtókról, a falakról és a ruháiról. Az agyagszag szépen lassan a mindennapok része lesz, amit Elvira persze utál. Sokszor ordibál miatta.

Elvira hétéves korában megy először egy iskolai bentlakásos nyári táborba a Balaton mellé. Édesanyáék sejtik, hogy a kedélyállapota nem olyan, amilyennek egy ilyen idős gyereknél lennie kéne, mert Elvira egyszerűen sehányéves korában nem mosolyog. Csak a fotókon. A fotókon viszont búbjájosan. Az első ilyen mosolygós fotót Elviráról már későn, éppen ezután a balatonfenyvesi tábor után veheti a kezébe Édesanya, és annyira megijed, hogy hosszú másodpercekig nem kap levegőt. A gyerekek arca van. És Édesanya ezt az Elvira-arcot nem ismeri. Az előre elképzelt gyerek, akit a köznyelv szerint a szíve alatt, a saját nyelve szerint pedig — ha képes lett volna valaha is ilyet kimondani — a gyomra és a belei közvetlen szomszédságában hordott, egyszerűen nincs. Lehetne mondani, hogy Édesanya többek kö-

zött ettől a nincs-től szorongott egész hátralévő életében, de nem lehet mégsem. A jelenben Édesanyát természetes módon nem érdekli a hátralevés. A jelenben hátralevés nincs.

Édesanya nem látja Elvirát felnőni. Nem látja, nem akarja látni azokat az állóképeket, amelyek Elvira nyilvánvaló patológiájához vezetnek, illetve azokat a dolgokat, amelyek Elvira patológiájának a fázisfotói. Melyik anya tudná hangosan kimondani akár magának is, hogy a gyereke az orvostudomány mindenkori állása szerint egészséges ugyan, de nem érez megfelelően bizonyos helyzetekben? Hová szívárog a szeretet egy mindössze három-, négy-, öt éves kislányból, akinek a szülei mindent megadnak, és aki nem szenvedett soha sem testi, sem lelki traumától? Vagy ha esetleg igen, annak sem tanúja, sem elmesélője nincs, és így az őt körülvevő világ nem tud más lenni, mint egy szeretetlen kislány felnőtté válásának elszenvedője. Hová szívárog Édesapa és Édesanya jósa?

Juli nincs még húszéves. Hajnalban kel Édesanyával. Édesanya selyemkendőt tesz az álla alá, a feje búbján csomóba köti, miután bekente az arcát barna, kakaóvajjal krémmel. Édesapa ekkor még aktív szénbányászati-alkalmazott, és ha hétköznap van épp, akkor a kenéssel egyidőben talán épp balra fordul az epedarugós nagyágyon. Ha nincs hétköznap épp, akkor is fordul egyet talán épp balra, de akkor Édesanya nem siet a reggelivel. Édesanya ezzel a fordulással egyidőben a fejét a ruhába az állára kötött selyemkendővel együtt bújtatja, így a ruha nem lesz kakaóvajjal, az arca pedig nem lesz a ruhától szöszös. Ezután még vagy harminc évig minden reggel ezt teszi. Ha hétköznap van, az alig húszéves Juli eközben előkészíti az agyagot a konyhában, és a nagyméretű rajztáblán különböző arcokat formáz kézzel. Édesanya már átbújtatta a fejét az otthonkán, Juli már formázott egy orrot. Indul a hajnal. Édesanya reggelit készít Édesapának, vajjal ken. Az embernek a rajztáblán kész a füle. Édesanya a fél kifliket, legalább négy darabot, íveikkel párhuzamosan helyezi a nagy alumíniumtálcára, fűtől a teavíz, jöhetnek a kézzel kivájt szemüregek.

Lelinek olyan nehéz volt beismernie, de megtette: a férjének igaza volt. A mobil fregoli középső, keresztben átkasztható részét tényleg sokkal praktikusabb felfelé hajtani összecsukáskor, mint lefelé. Meleg szeretet öntötte el, egyszerre két irányban. Egyrészt a férje irányában, hogy ennyire praktikus és empátikus — nem okítóan, nem leereszkedően mondta neki két hete, csupán a segíteni vágyás hajtotta őt —, másrészt önmaga felé. Hogy van benne belátás, és azt mondani: igazad volt. Egyszerre ő maga lett az a kétfelé hajtogatható fregoli. A szeretni és a szeretve lenni.

Az igazságos világba vetett hitét Leli korán, úgy három és fél éves korára eldobta magától. Azt sem tudja pontosan, meddig és hogyan érezte magáénak, ha ugyan magáénak érezte valaha is. Már kiskorában is nehéz volt a kivételeket megmagyaráztatnia

Anyáékkal, ráadásul az ő egész családja egy merő kivétel volt. Persze, jogos a kérdés: melyik család nem az?

Bár nem volt könnyű tehát megemésztie, hogy nem, nem mindig csak az öregek halnak meg, és a gyerekek egy idő után nem biztos, hogy mind megtanulnak járni, és hogy a testvérek sem mindig szeretik egymást, valamint van élet a barátságon túl is, de azért a felismerés kifejezetten felszabadítóan hatott egy idő után: hogy semmiből nem következik semmi, vagy ha mégis, akkor tehát nem is következhet másképp, mint ahogyan igen, illetve hogy semminek nincs semmi értelme, vagy ha mégis, akkor az pusztán a véletlen műve. A véletlen meglétét Leli természetesen feltétel nélkül elfogadta. Az egyetlen megnyugtató szabály élete igen korai szakaszában az lett, hogy semmi más nem biztos ebben a kurva életben, csak az a végtelen számú véletlen.

Leli életének egyik legelső emléke az, hogy a falustyáni temetőben sétál az apjával, aki sír. Leli ekkor nem volt több három és fél évesnél, mégis olyan volt neki erre az állóképszerű abszurditásra visszaemlékezni, mintha akkor az apja lett volna a gyerek, ő pedig a felnőtt, és nem fordítva. Az apjának dettó. A három és fél éves felnőtt Leli tehát három és fél éve összes felelős felnőtté válásával ösztönösen fordult oda az apjához.

— Miért sírsz, apa?

És Gyuri harminchat éve összes gyermekét kijelentő módjával annyit mondott Lelinek:

— Mert meghalt a nagyapád.

Oda sem fordult mondat közben a lányához, inkább a nem olyan távoli szomszédos hegytetőt kémlelte. Illetve dehogy kémlelte. Zavarban volt, fájt neki itt és így lenni, hogy miközben ez a kis taknyos hirtelen felnőtté lett a sír mellett, őt magát gyerekké tette.

— És hol van most? — kérdezte Leli.

— Ott a sírban van eltemetve — mutatott Gyuri a nyirkos és laza földkupac felé, a fejét közben még mindig a másik irányba fordítva.

— Ott?

— Ott.

Leli visszafordult, majd egy utolsó pillantást vetve az apja göndör nyakszirtjére elkezdte kézzel kikaparni a sírt. Azt sem tudta, mi az a sír, de hát ha az apja a kupacra mutatott, akkor itt az ideje bővíteni a tudását. A sír tehát egy embernyi földkupac is tud lenni, és nem csak az, amit az apja épp csinál. Persze három és fél évesen nem pont ugyanezekkel a szavakkal gondolta. De ha nagyapa itt van, és apa miatta sír, akkor nagyapát ki kell ásni, és magukkal kell vinni.

Leli máig nem tudja, hogy ennek a gyerekkori emléknek helyrajzilag és kronológailag mely részlete igen, és melyik nem felel meg a valóságnak, és hogy végül meddig jutott a földkavarásban. Valószínűleg semeddig. Talán Gyuri is idejekorán rájöhetett, hogy egy három és fél éves gyerekkel temetőben sírni nem annyira jó ötlet, és azt is megbánta már, hogy egy óvatlan gyermeki pillanatában ennyire hiábavalóan őszinte volt. Bi-

zonyára elhúzta a gyereket a sír mellől, és hazamentek Gyuri falustyáni szülőházába.

Soha nem beszéltek aztán erről. Leli is, az apja is tudta, hogy ebben a temetői abszurditásban Leli felnőtt lett kicsit, Gyuri meg harminchat elfojtott és őszintétlen év után végre megengedhette magát gyerekeknek érezni. Az anyja akkor még élt. Gyuri nem is igen értette, hogy milyen homályos eredetű fájdalom rikkantta meg akkor. Sosem érezte kifejezetten, hogy az apjához gyengéd fiúi szálak fűznék. Talán csak megválaszolatlan kérdései maradtak, ami épp elég volt akkor a kétségbeeséshez. Egy azonban biztos: a párbeszéd és a földkavarás valahogyan megtörtént, az apját Leli pedig három és fél éves korában a falustyáni temető egyik igen magas pontján látta először és egyben utoljára sírni. A többi, amúgy kétségtelenül kevés számú sírását Gyuri már nem a lányának tartogatta.

Juli első munkahelyével 1970-ben új korszak kezdődik. Ő akkor ezt nem nevezi korszaknak. Akkor még nem. Juli a távolsági buszt sem nevezi távolsági busznak addig, amíg azzal jár dolgozni. Csak évekkel azután hívja annak. Most, 1970-ben barcikai sárgabusznak nevezi.

A korszak pont ilyen. Mindig a végén tudja meg az ember, hogy az a korszak az egy darab korszak volt. Amíg tart, addig csak a most. Julinak aktuálisan a jelenlegi munkahelye a most.

Juli az első pár hétben buzgón jegyzetel az autóbuszállomáson, amit negyvenöt évvel később meg is mutat Lelinek. Leli ezeken a cetlikon jó szokásához híven akkor elsírja magát. Anya persze mindent megmagyaráz majd. *Nem nagyon voltam kibékülve magammal. Szerettem élni, szerettem volna szép lenni és boldog.* Leli hiába szúrja közbe, hogy de igenis szép voltál, Anya, hát nézd már meg ezt a képet. *Ezeket, hogy de aranyos az a kislány a vonatállomáson, és hogy milyen szomorú látni az anyukáját, aki velem egyidős, és fogalma sincs, milyen jó neki, azért irtam le, mert azt hittem, ez megóv a tébolytól.* Anya, azt ugye tudod, hogy minket semmi nem óv meg a tébolytól. *Látod, azt például nem tudom.* Anya, én tudom. *Jó munkahelyet, kiegyensúlyozott életet kívántam magamnak, ami ott, a Tiszai Pályaudvaron minden egyes hétköznap reggel háromnegyed hétkor meglehetősen nagyszabású és szemtelen dolognak tűnt.* Ehhez mindenkinek joga van, Anya. *Külsőségekben gondolkodtam, miközben mindenkinek a belsejét figyeltem. Ezért jegyzeteltem, és ezért csináltam szobrokat. Apádig. Utána nem.* Apámig, utána nem, ismétli Leli.